

Є.В. Зозуля

Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ ЩОДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У БОРОТЬБІ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ

У статті розглянуто питання діяльності органів державної влади та управління України щодо нормативно-правового та організаційного забезпечення міжнародного співробітництва протидії злочинності у сфері високих технологій. Проаналізовано формування нормативно-правової бази, особливості державної політики у сфері організаційно-правового забезпечення входження нашої держави у світове інформаційне суспільство, форми міжнародного співробітництва у боротьбі з кіберзлочинністю.

Інтеграція України до Європейського співтовариства передбачає входження нашої держави до інформаційного суспільства, яке характеризується широким використанням переваг нових інформаційних технологій у всіх сферах виробництва, науки, культури тощо.

В Україні, як і в інших державах світу, невпинно розвиваються якісно нові галузі економіки, що базуються передусім на використанні сучасних інформаційних технологій, локальних та глобальних комп'ютерних мереж, зокрема мережі Інтернет. Темпи розвитку української складової «Світової павутини» сьогодні випереджають як європейські, так і загальносвітові. За даними міжнародних організацій за 2010 рік, Україна входить до першої десятки країн Європи за кількістю інтернет-користувачів – доступ до всесвітньої мережі мають до 15 млн українців [1].

Водночас наслідком розбудови інформаційного суспільства є те, що пропорційно розвитку інформаційних ресурсів зростає й кількість правопорушень із використанням засобів комп'ютерної техніки. Наразі так звана «комп'ютерна», або «кіберзлочинність», є однією з найбільш серйозних проблем багатьох держав, щорічні збитки від якої становлять мільярди доларів США. Аналіз сучасних тенденцій розвитку нашої держави свідчить про те, що з'явилися нові загрози національній безпеці України – комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм. І це є закономірною платою за прогрес. Як свідчить історія, цим шляхом пройшли всі країни Західної Європи та США.

Відсутність належних теоретичних засад не сприяє ефективній боротьбі з цими посяганнями. **Актуальність** розглянутих у пропонованій увазі статті питань зумовлена потребами правоохоронної практики в науково обґрунтованих рекомендаціях щодо протидії транснаціональній комп'ютерній злочинності на теренах нашої держави.

Проблеми запобігання та протидії злочинам у сфері високих технологій розглядалися в роботах Н.М. Ахтирської, П.Д. Біленчука, В.М. Бутузова, В.Д. Гавловського, В.О. Голубева, М.В. Гуцалюка, В.Є. Козлова, В.В. Крилова, В.Г. Лукашевича, Г.А. Матусовського, В.А. Мінаєва, Р.А. Калюжного, М.В. Салтєвського, О.П. Снігерьова, В.С. Цимбалюка, О.М. Юрченка та ін.

Безперечно, ефективна боротьба проти кіберзлочинності вимагає тісного, швидкого та ефективного функціонального міжнародного співробітництва всіх державних структур, а щонайперше правоохоронних органів, у розслідуванні такого роду злочинів. Однак

низка теоретичних питань і прикладних проблем щодо розвитку означеної сфери діяльності органів державної влади та управління нашої держави залишаються недостатньо дослідженими. Враховуючи небезпечність цього виду організованої злочинності для України на сучасному етапі її розвитку, а також рівень науково-теоретичної розробленості всіх аспектів цієї проблеми та потреб практики, **метою даної статті** вважаємо здійснення аналізу діяльності державних структур України у справі нормативно-правового та організаційного забезпечення протидії злочинності у сфері високих технологій.

Розпочинаючи безпосереднє висвітлення проблеми, зазначимо, що на Першому стратегічному конгресі з проблем кіберзлочинності «E-Crime congress 2002», який відбувся у грудні 2002 року в Лондоні, зазначалося, що високотехнологічна злочинність зростає високими темпами, Інтернет дозволяє організованим злочинним групам швидко отримувати прибуток із відносно незначним ризиком бути викритими. Перебуваючи в мережі, можна порушувати закон на відстані, швидко і незалежно від громадянства та місця перебування. Злочинцям легко приховувати докази і здобути злочинним шляхом. Тому вони стали значною загрозою для критичної інфраструктури багатьох держав, адже й енергетичні системи, і фінансові установи, і транспорт, і медицина залежать від надійної роботи комп'ютерної техніки [2].

Не випадково злочини у цій сфері ще у 1992 році були внесені ООН до переліку 14 видів транснаціональних організованих злочинів. Тим самим Організація Об'єднаних Націй поставила їх нарівні з «відмиванням» грошей, терористичною діяльністю, організованим наркобізнесом, викраденням витворів мистецтв, інтелектуальної власності, незаконною торгівлею зброєю, захопленням повітряних суден, морським піратством, заволодінням наземним транспортом, шахрайством, екологічними злочинами, торгівлею людьми, людськими органами [3, с. 13].

Зазначені проблеми є вельми актуальними і для розвитку української держави. Попри те, що темпи розвитку інформаційних технологій в Україні через соціально-економічні проблеми допоки поступаються потребам сьогодення, наша держава сміливо входить у світовий інформаційний простір [4, с. 3].

Водночас розбудова в Україні інформаційного суспільства вимагає вирішення низки соціальних, організаційних, юридичних та інших проблем, що пов'язані як із впровадженням нових інформаційних технологій, так і з розвитком структури Internet зокрема. Однією з найгостріших із них в умовах глобалізації застосування сучасних комп'ютерних інформаційних технологій практично в усіх сферах життєдіяльності слід вважати активне використання представниками злочинного світу наданих їм можливостей для посилення організованості, розширення бандитських зв'язків, появу так званої «комп'ютерної» злочинності, включаючи комп'ютерний тероризм [5]. За оцінками Інтерполу, оголошеними на VI засіданні Робочої групи зі співробітництва правоохоронних органів країн Центральної та Східної Європи (м. Мюнстер, 28 – 30 серпня 2000 р.) із питань боротьби з комп'ютерною злочинністю, прибутки комп'ютерних злочинців у світі посідають третє місце після доходів наркоділків та нелегальних постачальників зброї. З огляду на це з початку 90-х років XX століття зазначеній проблематиці в багатьох державах приділяється значна увага.

Протягом усього періоду незалежного розвитку окреслені проблеми перебувають також у полі зору Президента України, Верховної Ради та Уряду нашої держави. Підтвердженням цього слугує те, що у 1998 році Верховною Радою України прийнято Закон України «Про Національну програму інформатизації України», головною метою якої стало створення необхідних умов для забезпечення громадян і суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави, спрямованої

на формування правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних та гуманітарних передумов розвитку інформатизації, інтеграції України у світовий інформаційний простір [6].

На цьому напрямку діяльності органів державної влади та управління вважаємо стимулом, серед іншого, взяті Україною зобов'язання щодо інтеграції у світове співтовариство, у їх числі згідно з Програмою інтеграції України до Європейського союзу, де в розділі 13 «Інформаційне суспільство» визначені як проблеми, що стримують інтеграцію нашої держави в інформаційне суспільство ЄС, так і зобов'язання щодо їх подолання [7].

Підтвердженням усвідомлення того, що однією з вагомих загроз сучасності для розвитку нашої держави є зростання криміналізації процесів інформатизації та, зокрема, використання глобальних обчислювальних мереж, є те, що проблеми кіберзлочинності в контексті інформаційної безпеки як складової національної безпеки неодноразово розглядалися Радою національної безпеки і оборони України. Про це, зрештою, свідчать укази Президента України: «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 17 червня 1997 р.; «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин» від 21 липня 1997 р. за № 663; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 31 жовтня 2001 р.; «Про заходи щодо вдосконалення державної політики та забезпечення інформаційної безпеки України» від 6 грудня 2001 р. за № 1193/2001. Окремі заходи були визначені Президентом України в указах: «Про заходи щодо зміцнення банківської системи України та підвищення її ролі у процесах економічних перетворень» від 14 липня 2000 р. за № 891; «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31 липня 2000 р. за № 928/2000; «Про деякі заходи щодо захисту державних інформаційних ресурсів у мережі передачі даних» від 24 вересня 2001 р. за № 891/2001 та ін.

У цьому аспекті особливо своєчасним та важливим нормативно-правовим документом став Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 31 жовтня 2001 р., «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України» від 6 грудня 2001 р. за № 1193/2001.

Указом передбачено розроблення Концепції національної інформаційної політики та інформаційної безпеки України, здійснення заходів щодо оптимізації системи державних органів, які реалізують інформаційну політику, із забезпеченням чіткого розмежування повноважень і налагодженням їх взаємодії та координації, створенням організаційної структури системи забезпечення інформаційної безпеки, аналізом програм у інформаційній сфері, фінансованих з державного бюджету України, вжиттям заходів стосовно першочергової реалізації та повноцінного фінансування найактуальніших із них та інших важливих заходів забезпечення інформаційної безпеки.

До того ж у зазначеному Указі Президента України було ініційоване встановлення кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу телекомунікаційного обладнання та передбачене створення Міжвідомчого центру з питань боротьби з комп'ютерною злочинністю [8].

Принагідно зазначимо, що в сучасних умовах тенденції вибору нашою країною шляху інтеграції до світового співтовариства перспективи вступу до Європейського союзу й НАТО зумовлюють необхідність активної участі в процесах створення та запровадження єдиних принципів формування інформаційного суспільства, законодавчого регулювання та управління інформаційною сферою.

Водночас українські спецслужби, порівняно з їх європейськими колегами, достатнього законодавчого підґрунтя для ефективної роботи не отримали. Однією з нагальних проблем, яка не дозволяє відповідним спецпідрозділам правоохоронних органів ефективно протидіяти активним використанням терористичними організаціями та оргзлочинністю інформаційних технологій для вчинення злочинів, є законодавча регламентація процедури надання судового дозволу на перехоплення телекомунікацій.

Сукупність усіх наведених чинників стала причиною розроблення законопроекту «Про моніторинг телекомунікацій», покликаною врегулювати порядок перехоплення телефонних розмов та іншої кореспонденції. Як і належить, його розробляли професіонали зі Служби безпеки України, котрі досконало знають практику перехоплень та всі проблеми щодо правозастосування. Позаяк СБУ не наділена правом законодавчої ініціативи, законопроект «Про моніторинг телекомунікацій» було внесено до Верховної Ради 7 серпня 2003 р. Кабінетом Міністрів України [9].

Необхідно вказати, що зазначений законопроект було розроблено на виконання п. 14 Розділу 2 «Програми реалізації положень Варшавської конференції щодо спільної боротьби проти тероризму», затвердженої постановою Кабміну від 14 грудня 2001 р. за № 1694. Працюючи над законопроектом, робоча група враховувала рекомендації, викладені в Брюссельських резолюціях Ради Євросоюзу про законне перехоплення телекомунікацій та з питань законного моніторингу телекомунікацій щодо нових технологій (ENFOPOL), у Будапештській Конвенції про кіберзлочинність, а також у проекті «Рамкового рішення стосовно утримання даних трафіка і доступу до цих даних у зв'язку з кримінальним розслідуванням чи судовим переслідуванням» Ради Європи. Також було взято до уваги прогресивні положення відповідного законодавства розвинутих демократичних країн ЄС.

Указаним Законом визначені правові та організаційні засади моніторингу телекомунікацій, регульовано відносини суб'єктів у сфері моніторингу телекомунікацій під час провадження оперативно-розшукової, контррозвідальної та розвідувальної діяльності з метою забезпечення безпеки громадян, суспільства і держави.

Метою Закону було вироблення механізму, який дозволяв би правоохоронним органам України мати сучасну ефективну технологію зняття інформації з каналів мереж телекомунікацій із метою попередження чи розкриття злочинів, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, а надто таких, як кіберзлочини та тероризм, а також можливість здійснення ефективної взаємодії з правоохоронними органами іноземних держав щодо питань моніторингу телекомунікацій у процесі боротьби зі злочинністю.

Але, на жаль, Проект не набув реального втілення. У ході громадських слухань на той час активну критичну позицію щодо законопроекту «Про моніторинг телекомунікацій» зайняли народні депутати фракції «Наша Україна», Харківська правозахисна група, а також Інтернет-Асоціація України. На їх думку, законопроект передбачає надмірні повноваження СБУ, перекладає фінансовий тягар із упровадження системи моніторингу на провайдерів, не дає ясних і чітких правових підстав для проведення моніторингу й не містить надійних гарантій проти зловживань. Зрештою, як висновок – загалом законопроект загрожує порушенням прав людини й основних свобод, насамперед права на приватне життя.

Заслуговує на увагу пропозиція, яка внесена Інститутом проблем законодавства ім. Ярослава Мудрого в березні 2005 року, – розробити єдиний законопроект із урахуванням положень трьох альтернативних та внести його на розгляд парламенту, – напевно, так і залишилася поза увагою законотворців. Безумовно, прийняття закону, який би регулював відносини у сфері телекомунікацій, конче необхідне для України, позаяк це відповідає нагальним потребам правоохоронних органів та вимогам

європейського законодавства, підвищує інвестиційну привабливість інформаційно-телекомунікаційної галузі шляхом запровадження чітких і прозорих норм.

До того ж за результатами науково-дослідної роботи науковцями Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю спільно з науковцями Національної академії внутрішніх справ та Науково-дослідного центру правової інформатики АПрН України розроблено проект Концепції стратегії реалізації державної політики щодо боротьби з кіберзлочинністю. Зазначений проект було обговорено з посадовцями зацікавлених органів центральної виконавчої влади (у їх числі СБУ, МВС та ін.), у наукових і вищих закладах освіти України, під час науково-практичних конференцій.

Однією з головних передумов попередження й протидії транснаціональної комп'ютерної злочинності та кібертероризму є розвиток міжнародного співробітництва. Перші серйозні кроки на шляху налагодження міжнародного співробітництва у протидії кіберзлочинності Україна зробила на початку XXI століття, коли 23 листопада 2001 року в Будапешті наша держава разом із 30 іншими державами підписала Європейську конвенцію «Про кіберзлочинність». Представники країн, які підписали зазначену конвенцію, усвідомлюючи глибокі зміни, викликані переходом на цифрові технології та глобалізацією комп'ютерних мереж, стурбовані ризиком того, що комп'ютерні мережі та електронна інформація можуть бути використані для вчинення злочинів, вважаючи, що ефективна боротьба проти кіберзлочинності вимагає тісного, швидкого та ефективного, функціонального міжнародного співробітництва у розслідуванні такого роду злочинів, погодилися з необхідністю вжиття конкретних заходів у кожній країні [10].

Наступним важливим кроком України на шляху до налагодження міждержавної співпраці в розглянутій сфері є ратифікація 7 вересня 2005 року зазначеної Конвенції, що передбачає надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби зі злочинами у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій як на внутрішньодержавному, так і міжнародному рівнях, укладення домовленостей щодо дієвого міжнародного співробітництва.

Необхідно зазначити, що в Україні за часів незалежності на урядовому рівні також було проведено низку організаційно-правових заходів, спрямованих на протидію кіберзлочинності, а саме створено значну кількість робочих груп, що розробляють проекти законодавчих та підзаконних актів у сфері суспільних інформаційних відносин, де прямо чи опосередковано висвітлені питання боротьби з кіберзлочинністю та взаємодії з різними транснаціональними організаційними структурами.

На додаток, урядом України було створено спеціальні організаційні структури з питань координації напрацювання державної політики у сфері організаційно-правового забезпечення входження нашої держави у світове інформаційне суспільство. Серед них Урядова комісія з питань інформаційно-аналітичного забезпечення органів виконавчої влади, яка була створена 7 травня 2000 року Постановою Кабінету Міністрів України за № 777. Комісією, серед інших проектів нормативно-правових актів, розглянуто розроблений науковцями МНДЦ спільно з науковцями НАВСУ та НДЦ правової інформатики Академії правових наук України проект Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин шляхом розроблення Кодексу про інформацію. За своїм змістом зазначена Концепція спрямована на системну, комплексну організаційно-правову реалізацію на законодавчому рівні державної політики у сфері суспільних інформаційних відносин. Безумовно, кодифікація інформаційного законодавства мала би сприяти, нарівні з іншим, правовому забезпеченню боротьби з кіберзлочинністю. Заходи стосовно розроблення остаточного варіанта й реалізації зазначеної Концепції було віднесено до завдань Національної програми інформатизації України. Проте реалізація зазначеної Концепції не є можливою через низку організаційних та бюрократичних чинників.

Питаннями вдосконалення правового регулювання, визначення та організації реалізації державної політики у сфері інформаційних відносин у нашій державі різного часу займалися Міжвідомчий комітет з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, Міжвідомча робоча група з розроблення та узгодження Концепції легалізації програмних продуктів та боротьби з їх нелегальним використанням.

Згідно з Розпорядженням Уряду України від 6 травня 2001 р. за № 181-р. було створено Міжвідомчу робочу групу щодо розроблення проекту Концепції інформаційної безпеки та Програми боротьби зі злочинами у сфері інформаційних технологій. На жаль, інформації стосовно діяльності зазначеної групи в засобах масової інформації донині так і немає.

В сучасних умовах українська держава продовжує акумулювати зусилля на шляху нормативно-правового забезпечення боротьби з кіберзлочинністю. Підтвердженням цього слід вважати прийняття Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність»». Цим законом передбачено, що в Україні органом, на який покладено повноваження щодо створення та функціонування цілодобової контактної мережі для надання термінової допомоги при розслідуванні злочинів, пов'язаних із комп'ютерними системами і даними про переслідування осіб, звинувачуваних у вчиненні таких злочинів, а також відносно збирання доказів у електронній формі, є Міністерство внутрішніх справ України. Також у законі зазначено, що цілодобовий контактний пункт із питань протидії кіберзлочинності буде створено на базі Міністерства внутрішніх справ у межах його штатного розкладу.

Підбиваючи **підсумки**, зазначимо, що аналіз стану організаційного забезпечення та наявної нормативно-правової бази свідчить про те, що за часів незалежності в Україні створена і діє досить розгалужена система забезпечення безпеки інформації, її захисту. Існує певна законодавча база, яка складається із Законів України «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих інформаційних системах», «Про державну таємницю» тощо. Чинними є низка Указів Президента та Постанов Кабінету Міністрів України, якими регульовано конкретні напрями діяльності в галузі захисту інформації. Водночас до сьогодні відсутній належний рівень взаємодії між державними структурами, координації їх діяльності. На законодавчому рівні на тлі сповідування ідей правового нігілізму до чинного законодавства лобіюються суперечливі антидержавні потреби та інтереси, що провокує правовий хаос, серед іншого у правотворчій діяльності. Наразі у сфері інформаційного законодавства ще не створено умов, які би дозволяли ефективно протидіяти злочинам, учиненим із використанням високих інформаційних технологій і телекомунікаційних систем.

Враховуючи провідну роль інформатизації в економіці України та її стрімку криміналізацію, на цей час особливої актуальності набуває внесення значущих змін і доповнень до чинного законодавства і відомчих нормативних актів, здатних забезпечити нормальне функціонування інформаційних систем і мереж, створити умови для мінімізації криміногенних процесів, своєчасного виявлення і превенції кіберзлочинів. Криміногенна ситуація у сфері використання інформаційних технологій вимагає комплексного підходу як із боку правоохоронних органів, так і з боку інших зацікавлених відомств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Топ-10 країн Європи за кількістю інтернет-користувачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.internetworldstats.com/stats4>.
2. Гуцалюк М. Перший міжнародний стратегічний конгрес «E-CRIME 2002» / М. Гуцалюк // Крок. – 2002. – № 24. – С. 7.
3. Целесообразность разработки международных документов, включая конвенции, о борьбе против организованной транснациональной преступности // Всемирная конф. на уровне министров по орг. транснациональной преступности (Неаполь, 21 – 23 ноября 1994 г.). – E/CONF. 88/6. – 1994. – 29 Sept.

4. Голубев В.О. Інформаційна безпека: проблеми боротьби зі злочинами у сфері використання комп'ютерних технологій / Голубев В.О., Гавловський В.Д., Цимбалюк В.С. ; [за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. Р.А. Калюжного]. – Запоріжжя : Просвіта, 2002.
5. Гуцалюк М.В. Інтернет: протидія кримінальним проявам та боротьба зі злочинністю / М.В. Гуцалюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією: науково-практичний журнал. – К., 2001. – № 3. – С. 184.
6. Про Національну програму інформатизації України: Закон України від 04.02.1998, № 74/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua. – Заголовок з екрана.
7. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14.09.2000, № 1072/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 06.12.2001, № 1193/2001 // Урядовий Кур'єр. – 2001. – № 50. – С. 5-6.
9. Про моніторинг телекомунікацій: проект Закону України від 07.08.2003, № 4042 // ЛІГА: ЗАКОН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ligazakon.ua
10. Конвенція про кіберзлочинність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua. – Заголовок з екрана.

Е.В. Зозуля

Деятельность органов государственной власти и управления Украины по нормативно-правовому и организационному обеспечению международного сотрудничества в борьбе с киберпреступностью
В статье рассмотрен вопрос деятельности органов государственной власти и управления Украины относительно нормативно-правового и организационного обеспечения международного сотрудничества в противодействии преступности в сфере высоких технологий. Проанализировано формирование нормативно-правовой базы, особенности государственной политики в сфере организационно-правового обеспечения вхождения нашего государства в мировое информационное сообщество, формы международного сотрудничества в борьбе с киберпреступностью.

Е. V. Zozulya

Activity of State Authorities and Administration of Ukraine Concerning Legal and Organizational Support for International Cooperation in Combat against Cybercrime

In the article it is considered the question of activity of state authorities and administration of Ukraine concerning legal and organizational support for international cooperation in combat against crime in the sphere of high technologies. It is analyzed the formation of the regulatory framework, state policy peculiarities in the organizational and legal support of entering our country in the world information community, forms of international cooperation in combating against cybercrime.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2011.